

KROPPE DAL

Museum for Astronomi · Nyere tid · Arkæologi

Arkæologisk Afdeling

**Bygherrerapport om de arkæologiske
udgravninger forud for anlægsarbejde
på Samson Nord, Høje-Taastrup, TAK 940**

Af Malene Refshauge Beck

Bygherrerapport nr. 1, 2003

Indholdsfortegnelse

Indledning og resumé	2
Undersøgelsens resultater	3
Huse.....	3
Gruber og grøfter	4
Fund af oldsager	5
Undersøgelsens perspektiver	6
Landskabet	6
Undersøgelsens forhistorie	7
Udgravningens data	8
Udgravningsmetode	8
Tidstavle	9
Henvisninger	10
Oversigtsplan	11

Bygherrerapport

Indledning

Nærværende rapport dækker den arkæologiske undersøgelse, som blev foretaget på "Samson Nord" i April 2003. DSB finansierede som ejer af området udgravningen. Budgettet for udgravningen blev godkendt af Kulturarvsstyrelsen den 18. marts 2003, hvorefter udgravningerne blev foretaget i perioden 2. april til 5. maj samme år. Museet på Kroppedal, Arkæologisk Afdeling, varetog som det arkæologiske ansvarsmuseum i Københavns Amt undersøgelsen, og originaldokumentation samt oldsager opbevares på museet.

Følgende har været del af udgravningen: Ansvarshavende leder, Amsarkæolog Linda Boye. Daglig leder og beretningsansvarlig: Cand. Mag. Malene R. Beck. Studenter: Rune Iversen, Gerd Bindsbøl Ravnholt og Katrine Moberg Riis. Museumsmedhjælper Henrik Gyldenkerne har gået med metaldetektor assisteret af Palle Fonnesbo fra amatørforeningen "Tværpilen". Fundbearbejdning er foretaget af Malene R. Beck. Gravemaskinen blev ført af Hans Christensen (eget firma), og den efterfølgende opmåling med totalstation blev foretaget af museumsassistent Lise Dalsgård og stud. mag. Line Wedege-Mathiassen. Museumstekniker Jan Poulsen har bearbejdet de opmålte planer.

Stud. scient. cons. Anders Ekstrøm Løkkegaard har forestået konserveringen af de fundne genstande. Peter Steen Henriksen, NNU, har analyseret floteringsprøverne.

Resumé

Ved udgravning af området kaldet "Samson Nord" blev der på et 8.900 m² stort område udgravet spor efter bebyggelse fra den yngre del af jernalderen, det vil sige 300 årene til 600 årene. Bebyggelsen gav sig til kende som spor efter 13 langhuse samt tre småhuse. Til gårdene kunne knyttes hegn, der formentlig har hegnet gårdspladsen. Hustomterne skal sandsynligvis opdeles i to eller tre gårde med fire til fem faser. Gårdene skal sikkert ses i sammenhæng med gårdsanlæg på jernalder-bopladsen Samson Spor, som ligger lige øst for området Samson Nord. Ud over hustomter blev der undersøgt forskellige typer af nedgravninger, kaldet gruber, i form af brønde og ildsteds-gruber. Gruber og brønde kan være spor efter hørproduktion. I et større grubekompleks frem-kom foruden husdyrknogler af bl.a. kvæg og svin også en sølvperle og en bronzepincet. De to metalfund kan være rester af en forstyrret grav fra 200 årene.

Fig. 1: Eksempel på spor efter nedgravning til stolpe.

Undersøgelsens resultater

Bopladsområdet må betragtes som totalundersøgt. Alle hustomter er helt fritlagt, og der er formodentlig kun tale om ganske få anlæg i bopladsområdets yderkant, som ikke er blevet frilagte og undersøgt. Størstedelen af bygningskonstruktionerne giver sig kun til kende som spor efter den bærende konstruktion i form af stolpehuller. Hist og her er der også spor efter væglinier. "Stolpehuller" er mørkefarvede, cirkulære fyldskifter, se fig. 1. Når fyldskiftet graves lodret igennem, således at halvparten står tilbage, fremstår stolpehullet som en sækformet mørk aftegning i den lyse moræne. Til tider er der spor efter selve stolpen.

Huse

Stolpehullerne står ikke tilfældigt men i et bestemt mønster og ofte parvis. Husene på Samson Nord er typiske jernalderhuse med en så

kaldt treskibet konstruktion. Det vil sige, at der ned gennem huset har stået to rækker stolper, som har båret en rem, hvorpå spærrene og altså taget har hvilet, se principtegning. Det treskibede hus var den altdominerende hustype igennem hele jernalderen i Sydsandinavien.

Husene var bygget af træ.

Vægkonstruktionen ved vi ikke så meget om, men den kan være udført af flettede vidjer, beklasket med ler. En anden mulighed er, at væggene har været opført som en stav- eller bulkonstruktion. Der er sjældent bevaret spor af vægførløbene, sandsynligvis fordi vægstolperne ikke har været nedgravede men i stedet tappet ned i en fodrem.

Jernalderhusene er typisk opdelt i en beboelsesende som regel i den vestlige del af huset, medens den østlige del har fungeret som stald. Den øst-vestlige orientering skyldes formentlig den fremherskende vindretning foruden ønsket om maksimal solindstråling.

På grund af byggematerialerne havde et jernalderhus en begrænset levetid på omkring 30 år. Herefter blev huset revet ned og et nyt opført, ofte i umiddelbar nærhed af det foregående. Denne byggetradition er årsagen til, at arkæologerne som regel finder adskillige hustomter ved hver enkelt udgravning. Husene har ikke alle stået samtidig, men har afløst hinanden over flere generationer.

En gård kunne bestå af et enkelt langhus, men i den yngre del af jernalderen blev det almindeligt, at gården bestod af et stort langhus og et eller to mindre udhuse på en indhegnet gårdsplads. De mindre huse fungerede sandsynligvis som lader og forrådshuse, ekstra staldplads eller beboelse. Hegnene omkring gårdspladsen kunne også være udstyret med halvtage, så der blev skabt en tør opbevaringsplads, se fig. 2.

Fig. 2: Principtegning af jernalderhus under opførelse og udgravning. Originaltegning af Charlotte Clante.

10 af de 13 treskibede langhuse udgravet på Samson Nord må betegnes som mindre langhuse med en længde på mellem 11 og 20 m og spor efter kun tre sæt tagbærende stolper. To huse har spor efter fire sæt, medens kun et enkelt langhus har fem sæt. Ud over de regulære langhuse er der undersøgt tre økonomibygninger - små kvadratiske bygninger med kun to sæt tagbærende stolper. Bygningerne kan inddeles i to til tre forskellige gårdanlæg i flere faser, se oversigtsplan.

Der er nogen usikkerhed med hensyn til husenes tidsmæssige indplacering, idet der kan være tale om en bebyggelse, som udgør en del af gårdsanlæggene på Samson Spor udgravet i 1997, journal nummer SØL 0427. Det kan forklare de relativt korte langhuse, som i givet fald har hørt sammen med langhusene på Samson Spor.

Langhusene fra Samson Nord fremstår imidlertid som samlede enheder, hvilket meget vel kan pege på en tolkning af bygningslevnene som gårdsanlæg, der så kan være forløbere for eller separate faser af gådene på Samson Spor. Alternativt udgør husene ved Samson Nord et eller to mindre gårdsanlæg, der har været samtidige med gårdene ved Samson Spor lokaliteten.

Gruber og grøfter

Betegnelsen "grube" dækker over en anlægstype med mange forskellige funktioner. Gruberne er ret beset nedgravninger af varierende størrelse gravet enten for at skaffe råstof i form af ler eller sand, adgang til vand eller gravet med henblik på funktion som for eksempel ovngrube. Siden blev gruberne anvendt som affaldshuller og fyldt med boplads-affald, hvilket kan sløre deres oprindelige funktion.

Grubekompleks 293

Lige vest for Hus 2 og 3 lå et større kompleks af gruber kaldet 293. Grubekomplekset skal formodentlig opdeles i mindst to forskellige gruber. Den sydlige del af anlægget blev udgravet med forsigtighed, idet en afsøgning med metaldetektor afslørede et sølv-smykke i fylden. Den nordlige del af grubeanlægget blev snittet med maskine, efter at det med sikkerhed var konstateret, at der ikke var tale om en jordfæstegrav i grubens sydlige del.

Brøndgrube?

Grube 866 lå på den lavtliggende sydvestlige del af bopladsområdet i umiddelbar nærhed af det gamle åløb. Gruben er formentlig en slags brønd eller et vandreservoir. Den var ca. 110 cm dyb, tragtformet med største diameter på 4 m. Fylden bar præg af at være vandaflejret, som om brønden har stået åben og efterhånden er sedimenteret til, se fig. 3.

En afvandingsgrøft udmunder i brønden.

Brønden har således formentlig haft en anden funktion end at skaffe rent drikkevand. Måske skal den ses i sammenhæng med de omkringliggende ildgruber/jordovne. Det stillestående vand, der har været i brønden, kan f.eks. have været brugt til at rødne hør. Et par større grenstykker - muligvis forkullede - blev fundet i grubefylden.

Ildgruber

I den vestlige og sydvestlige del af feltet ses flere rektangulære til ovale gruber. Karakteristisk for gruberne er, at de ikke er særligt dybe, har tilnærmelsesvis flad bund og at fylden er iblandet

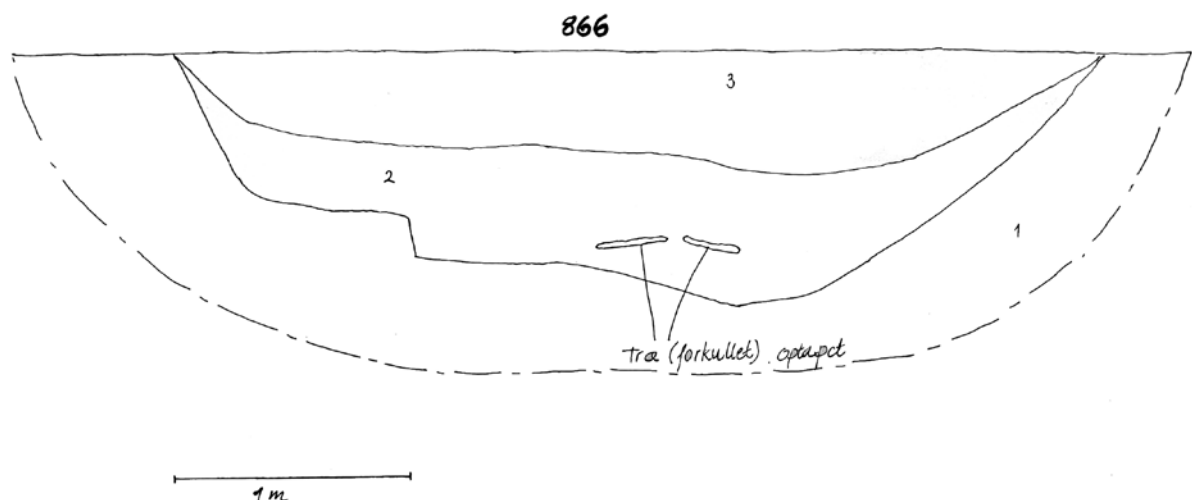

Fig. 3: Grube 866 set i snit. Gruben har sandsynligvis fungeret som opsamlingssted for det vand, der løb fra to dræningsgrøfter på bopladsområdet. Måske har den haft en funktion i forbindelse med hør fremstilling.

ret store mængder trækul og enkelte mindre stykker ildskørnede sten. Der er ikke tale om regulære kogestensgruber men snarere om en art åbne lave ildsteder.

En tolkning af gruberne som brydegruber til hørproduktion kan være en mulighed. En del af gruberne ligger i den lavtliggende del af undersøgelsesområdet i umiddelbar nærhed af den formodede brøndgrube.

Således kan flere led i hørforarbejdningsprocessen have været tilstede på pladsen. Brønde til at rødne hørren og ildgruber til at tørre hørtavterne over. Der er taget jordprøver i flere af de lave gruber i håb om at finde spor efter deres funktion. Analysen af jordprøverne har desværre ikke givet nogen forklaring på grubernes funktion. Kun ganske få korn, hovedsagelig fra byg, blev fundet i grubefylden.

Grøftanlæg

To parallelle smalle grøftanlæg kunne følges fra nordøst mod sydvest gennem hele den vestlige del af udgravningsfeltet. To steder var de to grøfter forbundet ved mindre tværgående grøfter. Stumper af tilsvarende grøftanlæg ses flere steder blandt andet nordligt i feltet.

Formodentlig har de fungeret som en slags dræn. De ender i hvert fald begge to i den lavtliggende del af feltet. Den ene grøft slutter som nævnt med afløb til den formodede brøndgrube, hvilket kan understøtte teorien om, at det er drængrøfter, der især må have ledt regnvand ned i den lavtliggende del af bopladsområdet, og at grøfterne er samtidige med bebyggelsen.

Fund af oldsager

Der er generelt gjort få oldsagsfund i forbindelse med bygningslevnene på Samson Nord. Enkelte fund skal omtales.

Keramik

I nedgravningen til en stolpe, der har indgået i den bærende konstruktion i et af de mindre langhuse, blev der fundet en lille kop af brændt ler på bunden af hullet. Koppen stod oprejst og fundet bar ikke præg af at være kastet i nedgravningen som affald. Hele eller halve lerkar i nedgravningerne til de bærende konstruktioner i jernalderens langhuse er ikke helt ualmindelige, og koppen tolkes som et frugtbarhedsoffer eller husoffer.

Ud over dette lille lerkar er der kun få skår på Samson Nord. Keramikken er typisk bopladskeramik, grov og ofte dårligt brændt. Ornamenteret keramik blev kun påtruffet på to sideskår og et randskår, og udsmykningen består af tætstillede lodrette streger. Skårene dateres til 150 - 375 e. Kr.f.

Grav?

Udgravningens mest bemærkelses-værdige enkeltfund stammer fra det omtalte grubekompleks 293, der ud over store mængder dyreknogler også rummede en del genstande, som samlet set kan stamme fra en jordfæste-grav. Det kan dog ikke helt udelukkes, at genstandene er havnet i gruben på anden vis, f.eks. tabt eller gemt af vejen.

Kniv

Et lille knivblad blev fundet i to stykker. Knivsbladet har på deponeringstidspunktet målt 7,5 cm.

Fig. 4: Spandformet sølvperle med guldblik. Højde incl. hank 1,6 cm.

Spandformet sølvperle

Den knap 1 cm høje perle blev fundet i grube 293 med metaldetektor blot få cm under overfladen. Perlen består af et rør, hvorpå der er sat en bund og et låg, se fig. 4. På låget er placeret en hank i sølv, og det hul, der er i låget, har været lukket med en beg eller harpiks. Den centrale del af røret er beklædt med et lag guldblik, hvori der er præget et zig-zag mønster. Fra andre fund af lignende perler vides det, at de f.eks. kan indeholde en hårlok. Røntgenfoto af perlen har dog ikke kunnet afsløre et indhold af organisk materiale.

Fig. 5: Bronzepincet med rester af ophæng. Pincettens længde er 7,5 cm.

Spandformede perler i bronze med guldblik kendes fra fyrstegraven på den nærliggende Brøndsager-gravplads. Graven dateres til perioden 230 til 260 e.Kr.f. Perlen fra Samson Nord er formentlig jævn gammel med den.

Bronzepincet

Blot 20 cm vest for sølvperlen dukkede en velbevaret bronzepincet op, se fig. 5. Pincetten er forarbejdet på et langt stykke metal, der er bøjet på midten således at der dannes et øje. I dette øje sidder en bronzering, hvori der er fastgjort et lille beslag. I beslaget sidder en lille nitte, hvilket sammen med rester af organisk materiale mellem beslagets læber - formentlig læder - peger på beslagets funktion som remendebeslag.

Både pincet og beslag er udsmykket med stregornamentik. Nogle streger er tilsyneladende støbte medens andre er indgraveret efter stykkets tilvirkning. Bladet er udformet nærmest som en timeglasformet figur markeret ved indhak og tværgående streger.

Pincetten hører sammen med andet nu forsvundet toiletudstyr til brug for den personlige hygiejne, og den bestyrker formodningen om genstandene som rester af en helt forstyrret grav. Pincetten er formentlig samtidig med sølvperlen.

Undersøgelsens perspektiver

De omfattende udgravninger omkring Litauen Allé og Samson Transport giver et næsten fuldstændigt billede af jernalderbebyggelsens fordeling i området. Området vest for Høje-Taastrup er et af de mest intensivt undersøgte i Danmark i arkæologisk henseende. Det betyder, at arkæologerne har en helt enestående mulighed for at analysere bebyggelses-mønstret i et kronologisk og socialt perspektiv gennem en periode på

6-700 år fra ca. 100 f. Kr.f. til 600 årene, hvor bebyggelsessporene ebber ud for så igen at dukke op i 800 årene. Området mellem Hedehusene og Høje-Taastrup rummer desuden spor efter næsten alle oldtidens perioder fra bonde-stenalder, bronzealder og vikingetid.

Det er således muligt at belyse bebyggelsens udvikling over et langt tidsstræk. Bopladserne flytter rundt i landskabet, hvilket blandt andet afspejler den daværende landbrugsteknik. Det er også muligt at følge udviklingen i byggetradition og teknik, altså hvordan bygningernes konstruktioner ændrer sig gennem tid. Hver ny udgravning føjer ny viden om lige denne egn til den, arkæologerne har oparbejdet gennem de sidste 22 år. Udgravningen ved Samson Nord har afdækket de sidste dele af en større bebyggelse. De enkelte gårdsanlæg kan nu følges gennem store dele af jernalderen. Tilbage er en nærmere analyse, og Museet på Kroppedal indgår i et landsdækkende forskningsprojekt "Bebyggelse og landskab", hvor materialet vil indgå. Det er under overvejelse på sigt at publicere Samson Nord og de omgivende områders arkæologiske resultater.

Landskabet

Samson Nord ligger på et relativt fladt plateau på kote 32 - 34 m.o.h. (se fig. 6 på følgende side). Plateauet strækker sig syd over næsten som et svagt næs. Terrænet skræner jævnt mod syd og sydvest. Lavningen mod sydvest er nu fyldt op med ekstra muld, så det oprindelige landskabs konturer er udviskede. Jernalderbebyggelsen ligger på de svage forhøjninger, som anes i terrænet.

Det svagt kuperede terræn afbrydes hist og her af vandhuller og gamle mergelgrave. Det tilsyneladende flade landskab er blevet kaldt "heden", men stik imod navnet er der tale om jord med høj bonitet. Undergrunden udgøres således af

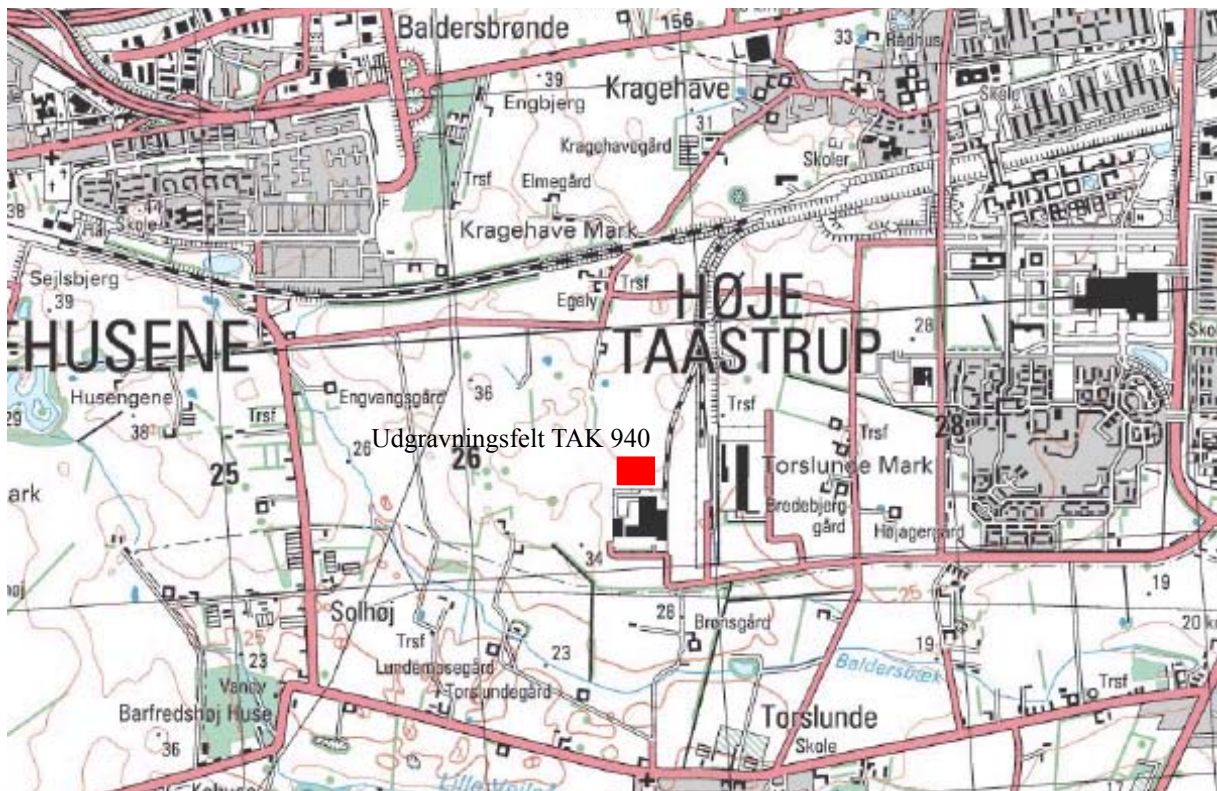

Fig. 6: Udsnit af 4-cm kort 1513 I SV. Udgravningsområdet er markeret med rødt.

moræneler, og i dag er muldlaget på 30-35 cm's tykkelse. Fra et kvartærbotanisk synspunkt er det blevet anført, at Heden er et af de få steder i Danmark som på et meget tidligt tidspunkt - måske allerede i ældre bronzealder - bliver etableret som et åbent produktions-landskab netop på grund af jordens høje bonitet. Hvor arkæologerne kan belyse det, er der da også tale om rige jernalderbønder.

Undersøgelsens forhistorie

Udgravningen på Samson Nord blev iværksat fordi DSB ønskede at bebygge området. Sagen tog sin start allerede i 1997, men er af forskellige årsager blevet udskudt til 2003. Prøvegravning af området i efteråret 1997 havde vist spor efter flere langhuse fra bronze- og jernalder, kogestens- og affaldsgruber samt områder med kulturlag fra bondestenalderen. Desuden var der flere fyldskifter, som kunne være gravanlæg. Da der få hundrede meter sydvest for den aktuelle udgravning tidligere var undersøgt særdeles veludstyrte grave (Brøndsager-gravpladsen), var det vigtigt at få afsøgt området for med sikkerhed at konstatere, om her var flere grave.

Områderne vest, nord og øst for Samson Nord er udgravet. Her er undersøgt store områder med bebyggelsesspor fra førromersk, romersk og germansk jernalder (se J.nr. SØL 0981, SØL 1078, SØL 0427, SØL 0394). Udgravningen var derfor særdeles relevant for at få totalafdækket bebyggelsen. De nyundersøgte bygningslevn skal sandsynligvis kobles sammen med de langhuse, der allerede er undersøgt øst for Samson Nord. Enten som samtidige mindre bygninger eller som forløbere for Samson Spor landsbyen.

Udgravningens data

Ansvarsmuseum: Museet på Kroppedal

J.nr. TAK 0940.

Kulturarvsstyrelsen: J.nr. O.939/03

Stednummer: 02 02 13 - 33

Sogn: Torslunde

Herred: Smørum

Amt: Københavns

Ansvarlig leder: Linda Boye

Daglig leder: Malene R. Beck

Udgravningsmetode

Udgravningen blev udført som en normal fladeudgravning. Muldlaget - det vil sige de øverste 30 - 40 cm omrodet humøst materiale - blev fjernet med en gravemaskine. Der blev benyttet en maskine på bælder med en 2 m bred rabatskovl. Mulden blev afrømmet i 12 - 14 m brede øst - vest gående baner. Muldjorden blev lagt ud til hver side af feltet og efter endt udgravning blev det lagt tilbage, så den næste bane kunne frilægges. Fremgangsmåden blev valgt på grund af de trange udenomsarealer.

De sidste felter blev dog ikke dækket til efter endt udgravning - efter aftale med DSB.

Efter afdækning blev feltet opmålt elektronisk, anlæg nummereret og derpå udgravet ved snit. Registrering af snit er foretaget i målestok 1:20 med en fast lagbeskrivelse for de forskellige fyldtyper. Alle fund er hjemtaget, trækulsprøver er hjemtaget fra anlæg i bygningskonstruktioner samt fra enkelte ildgruber. Der er desuden hjemtaget flotationsprøver fra anlæg i bygningernes bærende konstruktioner. Floteringsrøverne er blevet analyseret af Peter Steen Henriksen, NNU. Kun ganske få korn og frø blev fundet. Fra fylden i to tagbærende stolpehuller blev der fundet enkelte hørfrø, dog ikke tilstrækkeligt mange til at vi med sikkerhed kan tale om hørforarbejdning eller produktion på Samson Nord.

TIDSTAVLE

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.	
		— 1536	
Middelalder	Senmiddelalder	— 1400	
	Højmiddelalder	— 1200	
	Tidlig middelalder	— 1050	
Jernalder	Vikingetid	— 775	
	Germansk jernalder	— 375	Samson Nord
	Romersk jernalder	— Kr. fødsel	
	Førromersk jernalder	— 500	
Bronzealder	Yngre bronzealder	— 1100	
	Ældre bronzealder	— 1700	
Bondestenalder	Sen-neolitisk tid	— 2400	
	Enkeltgravstid	— 2800	
	Mellem-neolitisk tid	— 3200	
	Tidlig-neolitisk tid	— 3900	
Jæger- samlerstenalder	Ertebøllekultur	— 5400	
	Kongemosekultur	— 6800	
	Maglemosekultur	— 9000	
Ældste stenalder / Palæolitikum	Ahrensburgkultur	— 10000	
	Brommekultur	— 11500	
	Federmesserkultur	— 12000	
	Hamburgkultur	—	

Henvisninger

Boye, Linda

- 1999a *Høje-Taastrup før Buerne - Glimt af 6000 års historie*. L. Boye, E. Fønnesbech-Sandberg, J.H.Jønsson, D.L.Mahler, P. Sørenius. Redaktion D.L.D.Mahler. København. 51 sider, gennemillustreret. Forlaget Thot.
- 1999b & Eliza Fønnesbech-Sandberg: *House Typology in the county of Copenhagen, Denmark, during the Late Bronze Age and Iron Age*. I: Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998. Red. C.Fabech & J. Ringtved

Fønnesbech-Sandberg, Eliza

- 1984 *Oldtidsbebyggelsen i Høje-Taastrup og Ishøj kommuner dukker op*. Årsskrift 1984. Høje-Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv.
- 1990 *De arkæologiske undersøgelser i Torstorp*. Årsskrift 1990. Høje-Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv.
- 1992 *Problemer i østsjællandssk bopladsarkæologi*. Sjællands Jernalder. Symposieberetning. Arkæologiske skrifter 6. Københavns Universitet.
- 2000 *Fyrstegrave i Høje-Taastrup*. I: Vor skjulte kulturarv. Arkæologien under overfladen. Festskrift til Dronning Margrethe II. Red. S. Hvass og Det Arkæologiske Nævn.

Jensen, Jørgen

- 2003 *Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f.Kr. - 400 e.Kr.* Gyldendal